

BIBLIOTEKA
SHTETIT

SH-32
A64

SOTIR ANDONI

*Tregime
nga
Voskopoja*

311-32

764

SOTIR ANDONI

**Tregime
nga
Voskopoja**

SHTËPIA BOTUESE «NAIM FRASHËRI»

THE SOUTH AFRICAN

Treatise
on
the
History of the

THE SOUTH AFRICAN

RRËFIMI I NJË NDERLIDHËSI PARTIZAN

Toka ishte krejt e mbuluar me dëborë.

Sikur të ishte vetëm dëborë! Mund ta quaje atë si një masë të butë, të lëngshme e gati të ngrohtë... Por ç't'i bëje të ftohtit të mprehtë e cingërimës që doli kushedi nga dhe e kallajisi botën me një copë okite aq të ftohtë e aq të ngrirë, sa, kur e kapje, të dukej se dora të ngjitej pas saj.

Në këtë kohë të ashpër e të rëndë gjenerali gjerman lëshoi hordhitë mbi malet tona, duke shpresuar se me ndihmën e dimrit dhe të larove të Ballit do të zhdukte lëvizjen partizane.

Italia kishte rënë në prag të vjeshtës. Ne u tu-

rrëm asaj kohe e mblodhëm sa mundëm materiale lufte, midis të tjerash edhe linja të gjata e të gjata telefoni, që bashkë me centrale e nëncentrale, i dhënë dorë luftës sonë.

Kisha punuar pak kohë si centralist në qytetin tim. Gfatë punës kisha humbur dritën e njërit sy. Ndonjë shëmtim nuk e kam as tashti prej kësaj fatkeqësie dhe dallohem vetëm po të më vërej në kujdes. Kështu, unë isha teknik dhe punonjës i centralit telefonik aty në majë të malit, në lartësinë «Korona». Ditën dhe natën ngulja e shkulja fishe e jepja lidhje dhe, për t'u siguruar se linja u lidh, dëgjoja vetëm parullën e çeljes së çdo bisede: Vdekje fashizmit! Liri popullit!

Një ditë më flet në telefon komandanti partizan i çarkut. I nxituara dhe me një zë të ashpër, më dha një urdhër që më befaso:

— Gjermanët nuk i ke më larg se një kilometër... s'pret koha, vëru zjarr minave, centrali të hidhet në erë!

Urdhër i prerë. Kështu e ka lufta!

U vërsula pas punës që duhej të kryeja. Ndërsa po shkulja telat e po kontrolloja kandelet, më hipi në kokë një mendim: Po sikur gjermanët të mos kalojnë këtu? Si ta hedh në erë kot së koti? Po nëse ata vijnë dhe s'gjejnë, nuk bien në gjurmë... do të gëzohen që e zhdukën centralin tonë, se, sa për materialet që mund të kapin, nuk do të kenë ndonjë fitim kushedi që.

Dhe kështu, vendosa të luftoja gjër në fund dhe dhëmb për dhëmb. Tani mbetej të mendohesha për të kryer planin që do të më dukej më i mirë. Vendosa në çast: Kundrejt ishte një kodër, që i kishte a

s'i kishte të pesëqind metrat. Andej duhej të tërhiqesha... por unë tel kisha, dinamitin të vendosur... Nëse gjermani hynte në guvën tonë... le të hidhej në erë bashkë me centralin!

Lidha dy tela bakri prej transformatori të vjetër, i shtrëngova pas dinamitit, vështrova njëherë anembanë dhe nisa shtrirjen e tij. Ik e ik nja pesëqind çape, u ngula në tumbat e pishave dhe prita...

Zhurmat e gjermanëve tashmë u bënë krejt të qarta. «Me të hyrë ata në shpellë, unë bashkoj telat me baterinë elektrike dhe... dinamiti atje tej ka për t'u ndezur në çast...»

Hyrjen e shpellës e kisha ballë për ballë dhe e kontrolloja fare lirshëm me sy. Më në fund, i pashë gjermanët.

Ata u dukën te bishti i pyllit, në një radhë të shtrembër si bisht qeni. Ishin nja dhjetë veta. Një patrullë e plotë, pararojë. Përpara ata kishin një qen, por në atë ngricë ai nuk u hynte fare në punë; hidhej dhe nuhaste drejt qiellit. Midis armiqve dallova dy xixëllime gjyzlykësh, automatikët të hedhur krahaqafë dhe në fund të tyre, i njëmbëdhjeti ishte një ndërlydhës, që mbante në shpinë një radiotransmetuese; dalloheshin mirë edhe antena e nikeluar, edhe shpina e kërrusur e gjermanit.

Pas pak vargani i tyre e zbuloi brimën e spilesë sonë dhe një rreshter, duke u kërrusur, hyri i pari, të tjerët pas tij. Një dridhje e lehtë më kaloi nëpër duar sikur hyrja e guvës ta kishte telin të lidhur me gishtat e mi.

Kur gryka e spilesë e përpiu atë vargan, mu në hyrje të saj, gjermani që mbante aparatën marrës e dhënës, u ul galiç dhe filloi të transmetonte, duke folur në gjuhën e vet të ashpër. Atëherë mendova

që ai qëndroi përjashta si me porosi; pas shpërthimit ai nuk do të dëmtohej, aparati i tij nuk do të prishej dhe unë do t'ia merrja fare të rregullt...

Sa bashkova të dy telat, matanë, brenda në shpellë, u dëgjua një shungullimë sa u tund vendi. Jehona oshëtiu majë më majë e grykë më grykë... Nga shpella nuk u duk të dilte asnjëri, ndërsa ndërlihdësi diku do të qe goditur edhe ai, sepse e pashë që qe përplasur përtokë, pastaj shkau tatëpjetë pllajës me okitë, duke lënë pas, në atë bardhësi të virgjër, një çërkë të kuqe gjaku që shquhej fare qartë. Në çast e mblodha veten dhe u vërsula drejt tij... Nga gryka e shpellës vijonte të dilte një tym i zi dhe asgjë tjetër, as thirrje, as kurrgjë. Zbrita tatëpjetë jo duke rendur, por duke rrëshqitur aq shpejt, saqë, po të desha të qëndroja për një çast, do ta kisha krejt të pamundur. Dhe... gjermani ishte vërtet i goditur, por ende i gjallë. Ai, me gjithë lemerinë që kishte pësuar, e mblodhi mendjen dhe ashtu si ishte shtrirë, ngriti armën dhe në ajrin e thatë të atij dimri u dëgjua një krismë. Por unë isha në lëvizje dhe gjermani nuk më qëlloi dot. Sakaq i drejtova automatikun dhe shtiva mbi të me breshëri. Gjermani u kruspulloi e s'lëvizi më. Iu afrova ngadalë, duke e përgjuar me vëmendje. Më ndihmoi bardhësia e dëborës. Atje ku gjermani ishte përmbysur e tashmë dukej si një shuk me lecka, anembanë dëbora ishte skuqur e po skuqej gjithnjë e më shumë.

Më në fund i lëviza kokën për t'i parë fytyrën. Ishte djalë i ri, flokëverdhtë, me buzë fare të holla. Ia shkula aparatën nga shpina. Me aq sa dija, bëra të dëgjoja zhurmën e një aparati të çelur, po nuk

dëgjohej asgjë. Ndonjë plumb s'kishte marrë, pra do të ishte prishur nga përplasja.

* * *

Komisari më nisi për në qytet. «Një djalë me një pincë në dorë të pret tek akaciet». Më lanë në një bazë e më porositën të mos dilja jashtë. Vonë, pas mesdite, erdhën sërish. Më thanë: Aparati është i një tipi të panjohur dhe i prishur. Mund të ndreqet vetëm në Tiranë. Të qëndrosh këtu, nuk bën, sepse njihesh, më mirë në lëvizje. Do të të nisim për në Tiranë me lidhjet e duhura. Nesër në mëngjes... Gjatë natës që vjen do marrësh udhëzime të tjera.

Isha tepër i lodhur dhe, sa rashë, gjumi më zuri menjëherë.

* * *

Në qytetin tonë ishte një tregtar që kishte një dyqan, të vetmin në gjithë tregun për mallin që mbante. Quhej Najdo Kockëmadhi dhe tregtonte armë. Nuk e kishte mbiemrin kështu, por ky vigan burrë vuante nga një sëmundje e rrallë e rritjes së kockës dhe kështu ia patën ngjitur. Kockat i kërcenin edhe përmbi supet. Në fytyrë ishte i ngrysur. Rritja e kockave e shëmtonte nga të gjitha anët, në trup e në fytyrë. Që në fillim të luftës shokët e Partisë në qytet i kishin shkuar e i patën thënë me të urtë e me të butë se armët duheshin për të luftuar okupatorin, por ai, kapadai e nopran, qe ndezur e qe tërbuar, duke bërëtitur se ishte më i nder-

shmi i firmës «Beneli»... «Ju qërohuni e mos ju shoh sytë», kishte thënë e papritur kishte hapur kasafortën dhe rrëmbeu revolverin. Kur kishte kthyer kryet, kishte parë tri gryka revolverësh drejt e në ballë.

— Najdo Kockëmadhi! Ne s'bëjmë shakara!

Kockat e tij të kërcyera te supet sikur u vaisën tatëpjetë, nofullat iu drodhën, revolveri i pikoi nga dora dhe ngriti duart lart.

Fundi i fjalës, shokët tërhoqën barutin, revolverët, ciftet e gjahut, nja pesë kërabinë që i gjetën në bodrumet e dyqanit dhe, pasi e porositën të rrinte mbi vezë, se kishte edhe më keq, ikën në punë të tyre.

Kjo kishte ndodhur në kohën e italianëve dhe e kishte bërë Najdon të tërbohej.

Pasi ngeli pa mall dhe fabrika «Beneli» mbeti matanë detit, Najdo Kockëmadhi u lidh me «Farben Industrie» dhe tregtonte bojëra. Por dihet që pas lidhjeve tregtare, kur shijet janë të njëjta, vijnë edhe lidhje të tjera.

Ky njeri i gjermanëve nisej ato ditë për në Tiranë me kamionin e tij që transportonte kuti me bojëra, si përfaqësues i «Farben Industrie». Shokët e Partisë në qytet i kishin thurur fijet dhe më treguan planin.

«Do të udhëtosh me këtë njeri, por duhet kujdes i madh. Shofer është shoku Guri, njeri yni, ai punon bashkë me ne. Ti do të hiqesh se e ke syrin të sëmurë dhe shkon te mjeku në Tiranë. Kështu janë rregulluar punët. Kur të mbërrish në Tiranë, do të të dalin para dy shokë, që do të mbajnë në duar një telegram nga nëna jote, që kujdeset për udhëtimin dhe mbërritjen tënde»...

Pastaj erdhi edhe shoku Guri, më tha se ra-

diotransmetuesen e kishte mbërthyer nën karrocërinë e kamionit dhe lamë fjalë për të nesërmen.

Disa drejtime e parulla duhej t'i mbaja në mend; më dhanë edhe letërnjoftim fals, lëshuar nga komanda gjermane.

Më në fund, ditë e hënë në mëngjes, nëpër një të ftohtë dhe nëpër patrullat e gjermanëve dhe ballistëve, duke mbajtur një shami mbi syrin e djathtë, dola te banka e qytetit. Nga larg shokët venin e vinin sikur mërreshin me punë të tjera dhe përgjonnin nisjen tonë. Kamioni u duk që doli nga Hani i Shules. Nëpërmjet xhamit të përparmë dallova sytë e shoferit Guri, që dukej vërtet i shqetësuar, pastaj në krah të tij Najdo Kockëmadhin, mbështjellë me një pallto të trashë, të rëndë e tepër të madhe. Tregtari nuk qëndronte dot në kabinë, aq shumë vend zinte, prandaj ishte ulur gjysmë shtrembër. Ai më hodhi një sy shkarazi, më bëri shenjë me kokë dhe unë hipa në karrocërinë e mbuluar me mushama. Doli Guri, më ra njëherë supeve fshehurazi dhe u nisëm. Por fare papritur, mu te sheshi para bankës, kamioni nuk mori rrugën e Tiranës, por xhadenë drejt Bilishtit... Aty për aty, Najdo Kockëmadhi kishte urdhëruar Gurin që të venim për Tiranë nga ana e Follorinës. Nuk kishte vend e as rast për lëvizjen më të vogël. Do të ecnim nëpër linjën Follorinë, Strugë, Qafë-Thanë... Najdoja ishte dhëlparak dhe në këto ditë lufte lëvizte me kujdes dhe me drejtime të papritura.

Po tashti? Po të na dalë ndonjë ngatërresë apo rrezik kësaj rruge të papritur? Epo, luftë pa rrezik nuk ka!

Gjatë rrugës isha krejt vetëm në karrocëri. Isha kruspullosur nga të ftohtët, era frynte e ulërinte në-